

Poučevanje slovenskega jezika za učence z motnjo pozornosti in hiperaktivnosti

Nuša VEŠLIGAJ

Osnovna šola Griže

nusa.vesligaj@guest.arnes.si

Izvleček

Prispevek predstavlja izzive, s katerimi se srečujejo učitelji učencev z motnjo ADHD pri pouku slovenskega jezika, in rešitve zanje. Umetnostna in neume-tnostna besedila, ki so del obravnave pri slovenščini, so navadno predolga, naloge, ki besedilom sledijo, pa pogosto prenasičene. V prispevku so predstavljeni primeri dobre prakse, s katerimi lahko izboljšamo delo učencev z motnjo ADHD v razredu, hkrati pa z njimi ne vplivamo na učni proces drugih učencev v oddelku. Poleg specifičnih prilagoditev prispevek predstavi nekaj splošnih usmeritev za delo z učenci z motnjo ADHD ter opozori na pomanjka-nje informacij in znanja pri učiteljih, ki te učence poučujejo.

Ključne besede: motnja pozornosti, hiperaktivnost, slovenski jezik, književnost

Teaching the Slovenian Language to Students with Attention and Hyper-activity Disorders

The article brings into light challenges that the teachers of students with ADHD disorder are facing in the class of Slovenian language, and some possible solutions for those challenges. Literary and non-literary texts in those classes are usually too long and the assignments following those too complicated. The article shows some good examples of working with these students wherein their work is enhanced and the work of other students doesn't suffer. Besides these specific adjustments the article also presents some broader suggestions for teachers working with ADHD students. It also shows that there is a lack of information on the subject of the disorder and a lack of knowledge in teachers working with those students.

Keywords: ADHD, hyperactivity, Slovenian language, literature

1 Uvod

Prispevek se ukvarja s proučevanjem pouka slovenskega jezika za učence z motnjo ADHD. S to motnjo živi slaba tretjina svetovne populacije, zastopana pa je tako pri moških kot pri ženskah. ADHD se izraža na različne načine – od motnje pozornosti do motnje pozornosti s hiperaktivnostjo. Slednja je veliko pogostejša pri dečkih, zato je tudi delež diagnosticiranih z ADHD višji pri dečkih kot pri deklicah. Za deklice z motnjami je značilna velika zasanjanost in nezbranost, kar vodi v težje prepoznavanje in diagnosticiranje. Ne glede na spol pa motnja močno vpliva na vsakdanje življenje posameznika, kar se v otroštvu in mladostništvu še posebno izraža v obdobju izobraževanja. Učenci z ADHD imajo pogosto učne težave, saj ne morejo ostati zbrani med poukom in pri opravljanju šolskih obveznosti, kljub temu pa so lahko zelo nadarjeni in učno sposobni. Zaradi motnje so njihove sposobnosti pogosto spregledane, učenci ne dobijo priložnosti, da bi se izkazali, učitelji pa za njih (namerno ali nenamerno) znižujejo pričakovane standarde znanja.

V prvem delu prispevka je motnja pozornosti s hiperaktivnostjo predstavljena teoretično, izpostavljene so razlike v motnji ADHD pri dečkih in deklicah ter kako učenci z motnjo ADHD delujejo v šoli, konkretnije pri pouku slovenščine. V drugem delu prispevka so predstavljeni primeri dobre prakse pri pouku jezika in književnosti in predlogi za izboljšanje stanja v šolah, saj menim, da je dostopnega gradiva in raziskav za učitelje premalo, prav tako učitelji pogosto ne vedo, na koga ali kaj se obrniti, ko imajo v razredu »drugačnega« učenca.

2 Motnja ADHD

ADHD je kratica za Attention deficit hyperactivity disorder oziroma slovensko motnjo pozornosti in hiperaktivnost. Gre za duševno motnjo, ki najpogosteje prizadene otroke. Po podatkih ameriških centrov za nadzor bolezni je bilo v letu 2012 kar 8,4 % otrok med tretjim in sedemnajstim letom diagnosticiranih z motnjo ADHD, medtem ko je odraslih s tovrstno diagnozo nekaj več kot 2 %. (Saltz 2019: 73)

Po podatkih iz leta 2021 naj bi imelo sindrom ADHD diagnosticiranih 29 % ljudi na svetu. (Zupanič 2021: 25)

»ADHD je nevrobiološka razvojna motnja, pri kateri so primanjkljaji, ki nastanejo zaradi motenj v delovanju kontrolnih omrežij, v veliki meri posledica posebnosti v razvoju možganov.« (Caf in Pajič 2019: 16) Motnja se izraža kot ponavljajoči se vzorec nepozornosti (s hiperaktivnostjo ali impulzivnostjo), ki se pojavlja pogosteje in izraziteje kot v normalni populaciji. ADHD sodi v skupino čustvenih in vedenjskih motenj, ki se kažejo v otroštvu in mladostništvu. (Žagar 2012: 81)

Vsi posamezniki z omenjeno motnjo ne kažejo enakih simptomov, zato so se znotraj ADHD oblikovali različni podtipi, in sicer ločimo hiperaktivni, impulzivni in nepozornostni tip ADHD. Hiperaktivnost je izražena pri polovici vseh ljudi z ADHD, za njih pa je značilna nezmožnost mirovanja, sedenja pri miru. Hiperaktivnost pogosto spremlja tudi impulzivnost, ki se kaže kot »hitro, nepremišljeno odzivanje [na situacije], ne da bi vnaprej predvideli in upoštevali možne posledice svojih dejanj«. (Strong in Flanagan 2011: 34–36) Za ljudi s podtipom pomanjkljive pozornosti ali nepozornosti je značilno, da težko ostanejo zbrani, posameznik prav tako ni zmožen nadzorovati in regulirati, kdaj in kako se bo na nekaj osredotočil (prav tam: 33).

Kljub velikemu odstotku motnje ADHD med ljudmi pa še vedno ni povsem jasno, kaj motnjo povzroči. Raziskovalec Cantwell je ugotovil, da je ADHD štirikrat pogostejši pri otrocih staršev s to motnjo, zato je sklepal, da je motnja dedna. Njegovo teorijo danes potrjuje vedno več raziskovalcev. (Žagar 2012: 87) Poleg dedne pogojenosti na razvoj motnje vplivajo še dejavniki iz okolja ter psihosocialni dejavniki, ki sicer sami po sebi niso vzrok za nastanek motnje, lahko pa k njenemu razvoju pripomorejo. K tem dejavnikom sodijo stres, nizek socialno-ekonomski status, odraščanje v zavodih, vpliv modernih tehnologij, neustrezna vzgoja ter težave v odnosih z vrstniki in nadrejenimi. (Caf in Pajič 2019: 16; Žagar 2012: 87)

Motnja ADHD je posebno izražena pri otrocih, v naslednjem poglavju bo predstavljena pri učencih s poudarkom na pouku slovenskega jezika in književnosti.

2.1 Učenci z ADHD

Ker so otroci že po naravi zelo živahni in se hitro naveličajo ponavljajočih se stvari, je pri odkrivanju motnje ADHD pomembno, da spremljamo, ali se otroci obnašajo primerno svoji starosti. Kljub temu da so nekateri otroci živahnejši, lahko ne glede na starost dlje časa držijo pozornost in sedijo na istem mestu, medtem ko otroci z ADHD tega niso sposobni. Tisti otroci, ki imajo ADHD, so najbolj živahni v mlajših letih, medtem ko z odraščanjem hiperaktivnost počasi pojenja. Bolj kot hiperaktivnost otrok pa dolgotrajne posledice puščajo težave s pozornostjo in organiziranostjo. Motnja jih pogosto ovira pri učenju, doseganju ciljev, napredovanju v izobraževanju in v življenju na sploh. V osnovnošolskih letih so težave vidne predvsem pri učenju branja, črkovanja in računanja. Za otroke z motnjo ADHD je pogosto značilno tudi, da so v razredu izolirani in nimajo prijateljev, saj imajo težave z disciplino in upoštevanjem šolskih pravil (Strong in Flanagan 2011: 41).

V razredu in pri prepoznavanju otrok z motnjo ADHD je pomembno zavedanje, da je populacija z ADHD heterogena, kar pomeni, da je motnja enako zastopana tako pri dečkih kot pri deklicah, vendar so simptomi motnje med spoloma različni. Za dečke je veliko bolj značilna hiperaktivnost, zato je diagnosticiranje pri dečkih tudi lažje, medtem ko se ADHD pri deklicah kaže v obliki nezanimanja in dnevnega sanjarjenja (Zupanič 2021: 27). Za dečke z motnjo ADHD je značilno nenehno gibanje in tekanje, medtem ko deklice ADHD izražajo s pretiranim govorjenjem (Strong in Flanagan 2011: 43–44). Deklice z motnjo so pri pouku bolj nepozorne, pozabljive in imajo težave pri poslušanju (Kesič Dimić 2008: 18–20).

O otrocih z motnjo ADHD pri pouku je Kalan zapisal: »Otrok z ADHD ni po meri šole. [...] Šola je namreč zaprt in dokaj tog sistem z rutinami, ki so potrebne, da v njej vsi kvalitetno preživljajo čas, in z zahtevami, ki jih je potrebno izpolnjevati. To pogosto ni v skladu z značilnostmi otroka z ADHD, ki je lahko zelo odprt, dinamičen, brez reda, s kratkotrajno pozornostjo in slabo organizacijo.« (Rotvejn Pajič 2019: 61)

Žagar (2012: 89–92) v svojem delu navaja nekaj primerov dobre prakse, s katerimi lahko učitelj pripomore k izboljšanju uspeha v šoli za učence z ADHD. Tako navaja, da je dobro, če učitelj učenca pohvali. Pohvala ni dobra spodbuda le za učence z ADHD, ampak tudi na splošno, je pa res, da imajo učenci z motnjo višji prag za nagrade, kar zmanjša pomembnost teh nagrad, zato ti otroci potrebujejo več pohval, spodbudnih besed kot njihovi vrstniki. Kot dobra praksa se je izkazalo tudi učiteljevo ignoriranje neprimernega vedenja učenca, vendar pa to navadno dobro deluje le v sorazmerni uporabi pohval. Če učenca prevečkrat ignoriramo, smo pri omejevanju hiperaktivnosti navadno neuspešni. Pogosta in hkrati dobra rešitev za hiperaktivnega učenca je začasna izločitev iz razreda. Učenca lahko učitelj pošlje k svetovalni delavki ali šolski psihologinji. Kadar je motnja ADHD tako močna, da zgoraj navedeni primeri ne delujejo (več), se lahko učenec tudi zdravi z zdravili.

Učni cilji naj bodo jasni, kratkoročni in realni, navodila naj bodo jasna, hkrati naj učitelj razumevanje navodil večkrat preveri, naloge naj bodo učencem oblikovno, vsebinsko in količinsko prilagojene, prav tako naj bodo oblikovno prilagojeni učni listi in pisni preizkusi znanja (dovolj prostora, večji razmaki med vrsticami, dodatni listi), učitelj naj pri urah vključi različne igre in vaje za izboljšanje pozornosti, socialne, sprostitvene in gibalne igre itd. (Rotvejn Pajič 2011: 52–53).

Žunko Vogrinc (2018: 11) poudarja pomen diferenciacije in individualizacije vzgojno-izobraževalnih zahtev, kot so krajše učne ure, manj domače naloge, nazoren pouk, veliko utrjevanja snovi, pomoč pri oblikovanju delovnega urnika učenca, večja fizična bližina in kontrola učitelja, več slikovnega materiala, razdelitev zahtevnejših in daljših nalog na manjše odseke ter občasno spregledanje odklonilnega vedenja in krepitev pozitivnih vidikov. Pri učencih z motnjo ADHD je treba večkrat preveriti razumevanje navodil, otroku redno dajati povratne informacije ter sodelovati s starši. Predvsem pa je pomembno, da se kot učitelji zavedamo, da se tudi ti učenci med sabo razlikujejo, da jih ne podcenjujemo, ampak jim nudimo podporo, varnost in občutek, da nam lahko zaupajo.

2.2 Učenci z ADHD pri pouku slovenščine

Raziskav o pouku slovenščine za učence z ADHD skorajda ni, medtem ko se učitelji z vprašanji glede poučevanja tovrstnih učencev ukvarjajo na dnevni ravni. Učenci imajo težave tako pri pouku jezika kot književnosti. Pri književnosti je navadno težava v predolghih enotah besedil. Po metodi šolske interpretacije, ki se uporablja pri pouku književnosti, se obravnavano besedilo prvič bere neprekinjeno (navadno ne glede na obseg). Daljša besedila lahko učencem z motnjo pozornosti povzročajo večje težave, saj ne uspejo slediti vsebini besedila, prav tako imajo težave pri izražanju občutij po branju in pri interpretaciji. Za otroke z ADHD bi bilo bolj smiselno, da se tudi prvo spoznavanje z besedilom razdeli na manjše enote, vendar se pri tem pojavi dilema, na kakšne enote razdeliti besedilo. Hkrati nastopi težava, ko je v razredu na primer 25 učencev in ima le eden izmed njih motnjo ADHD. Do katere mere lahko v tem primeru učitelj prilagaja pouk.

Podobna težava je pri pouku jezika, kjer je v ospredju induktivna metoda poučevanja. Učenci se najprej spoznajo z neumetnostnim besedilom, na podlagi katerega nato rešujejo naloge, vezane na vsebino prebranega besedila, hkrati pa usvajajo novo jezikovno vedenje. V kolikor je izhodiščno besedilo daljše, imajo učenci z ADHD ponovno težave z ohranjanjem pozornosti, kar se nato odraža v nezmožnosti reševanja nalog, ki so neposredno vezana na neumetnostno besedilo.

V nadaljevanju bodo predstavljeni primeri dobre prakse pri pouku književnosti in jezika.

3 Prilagoditve dela pri pouku slovenščine

Pri pouku slovenščine se učenci spoznavajo tako z jezikom kot književnostjo, kjer je usvajanje znanja različno, pri obeh temah pa učenci nova znanja pridobivajo na podlagi neumetnostnih in umetnostih besedil. Zaradi specifik obeh področij bodo primeri dobre prakse ločeni na pouk jezika in pouk književnosti. Primeri dobre prakse so nastali na podlagi prebrane literature ter analize dela z učenci z motnjo ADHD. Pri pisanju prispevka sem izhajala iz svojega dela s

tremi osnovnošolci z ADHD, s katerimi sem bila v stiku v šolskih letih 2021/22 ter 2022/23.

3.1 Pouk književnosti

Pouk književnosti v osnovni šoli poteka po metodi šolske interpretacije, za katero je značilno, da se v prvi fazi obravnave književnosti umetnostno besedilo prebere (navadno) neprekinjeno v celoti. Učenci v tej fazi zgolj poslušajo branje učitelja, nato pa o prebranem izrazijo svoja doživetja. Za učence z ADHD so odlomki v berilu pogosto predolgi. Ugotovila sem, da imajo učenci težavo že samo pri poslušanju učiteljevega branja. Težavna je dolžina besedil, kadar govorimo o odlomkih proznih del, ki so v berilih dolga tudi po več kot tri ali štiri strani. Zdi se, da pri književnosti lažje spremljajo liriko, vendar le, če je ta napisana v sodobnem slovenskem jeziku. Ko učenci pri branju ali poslušanju umetnostnih besedil naletijo na starinske ali tuje besede, opažam, da se njihova pozornost preusmeri in pogosto težko nadaljujejo. Te besede je treba razložiti vnaprej, berila za osnovnošolce pa vsebujejo tudi »slovarček«, kjer so težavne besede navadno razložene.

V primeru daljših umetnostnih besedil je branje smiselno razdeliti na odstavke ter se o prebranem sproti pogovoriti, hkrati pa je to v praksi navadno težje izvedljivo, saj so v razredu v večini učenci, ki motnje nimajo ter je zanje enovito prvo branje smiselno. Kot primer dobre prakse se je za učence z motnjo ADHD izkazalo, da je učinkovito, če odlomke razdelimo na več manjših delov ter že ob branju posameznega dela vsebino analiziramo. Kljub krajšim odstavkom je smiselno med branjem delati premore.

Poleg samega branja in razumevanja umetnostnih besedil učencem težave povzročajo tudi naloge in vprašanja, ki iz besedila izhajajo. Pogosto se zgodi, da so vprašanja v nalogi preveč nakopičena ter posledično učenci pozabijo odgovoriti na kakšen del besedila.

Primer

Učenci preberejo odlomek iz knjige *Bratovščina Sinjega galeba* avtorja Toneta Seliškarja. Odlomek *Junak iz kamnoloma* ima v berilu za 6.

razred¹ šest strani. Prebranemu besedilu sledijo vprašanja, s katerimi učenci obnovijo in analizirajo odlomek. Če so posamezna vprašanja zgoščena in od učenca zahtevajo več podatkov, se pogosto zgodi, da učenci z ADHD pozabijo odgovoriti na posamezne dele vprašanj.

Primer slabe prakse:

Kdo je glavni lik v odlomku? Navedi imena ostalih likov, ki nastopajo v odlomku. Enega izmed likov tudi predstavi.

Primer dobre prakse:

Vprašanja zapišemo v obliki tabele ali po točkah, ob katerih pustimo prostor, da učenci zapišejo svoje rešitve, npr.:

Reševanje po točkah:

a. *Kdo je glavni lik v odlomku?* _____

_____

b. *Navedi imena še ostalih likov, ki nastopajo v odlomku.* _____

_____

c. *Predstavi enega izmed likov.* _____

_____

Reševanje nalog v tabeli:

<i>Kdo je glavni lik v odlomku?</i>	
<i>Navedi imena ostalih likov v odlomku.</i>	
<i>Predstavi enega izmed likov.</i>	

Ključno pri obravnavi umetnostih besedil poleg členitve na manjše odstavke, razlage manj znanih besed ter sprotne analize učencev je učiteljevo spodbujanje, usmerjanje, učencem moramo pri analizi in nalogah omogočiti dovolj časa.

1 Golob, B. idr. (2016) *Kdo se skriva v ogledalu?* Ljubljana: Mladinska knjiga, 111.

3.2 Pouk jezika

Eden izmed načinov pouka jezika v osnovnih šolah poteka na podlagi prebranega neumetnostnega besedila. Učenci se ob usvajanju novega znanja najprej srečajo z besedilom, ki ga skupaj z učiteljem preberejo, nato pa prebranemu sledijo tako naloge razumevanja kot jezikovna analiza besedila ter usvajanje novega znanja.

Šestošolci se pri jeziku spoznajo z opisom osebe. Učenci preberejo opis znane osebe, opisu pa sledijo vprašanja.

Primer: O kom govori besedilo? Izpiši tri podatke iz življenja te osebe. Po čem je ta oseba danes najbolj znana?

Tudi pri pouku jezika se v tem primeru kot ustrežnejša alternativa izkažejo vprašanja po točkah ali odgovarjanje na vprašanja znotraj tabel. Vprašanja, ki so sestavljena, kot prikazuje zgornji primer, so za otroke z motnjo ADHD prenasličena.

Kot smiselne so se izkazale tudi naloge, pri katerih učenci ustrezno rešitev le obkrožijo, na primer:

O kom govori besedilo? Obkroži pravilno rešitev.

a. Francetu Prešerenu **b.** Ivanu Cankarju **c.** Josipu Jurčiču

Več težav se zopet pojavi pri reševanju nalog, kjer učenci vstavlajo manjkajoče podatke, saj jih takšne naloge omejujejo in od njih zahtevajo vnaprej predvidene odgovore. Tudi v takšnih primerih je bolje poiskati alternativne tipe nalog – bodisi naloge obkroževanja, izbiranja, urejanja ali dopolnjevanja odgovorov.

Predstavljeni tipi nalog olajšajo reševanje tako učencem z ADHD kot tudi tistim, ki motnje nimajo. S tovrstnimi nalogami se cilji in znanje ne reducirajo.

Na koncu je treba opozoriti še, da so se navedeni primeri prakse izkazali za uspešne pri učencih, s katerimi sem bila v stiku, kar pa ne pomeni, da enak pristop olajša delo vsem učencem z motnjo ADHD. Hkrati si je smiselno zastaviti vprašanje, ali dobra praksa za učence

z ADHD pomeni tudi dobro prakso za učence, ki motnje nimajo ali pa imajo drugačne učne ali vedenjske težave. Razredi so heterogeni, prilagoditve vsakemu posamezniku v razredu pa so žal nemogoče.

4 Učitelj slovenščine v razredu z učenci z motnjo ADHD

Ob vsem navedenem je treba omeniti tudi vlogo učitelja slovenščine. Pedagoški delavec mora ob pripravi na pouk pozornost nameniti vsem učencem v oddelku. Priprava učnih gradiv je še posebno zahtevna, kadar so v razredu učenci z različnimi primanjkljaji, še posebno zato, ker je teh učencev v razredu vedno več, vsak izmed njih pa ima v svojem individualiziranem programu zapisane različne prilagoditve. Pri sestavljanju gradiv mora učitelj v obzir vzeti vse učence, kar oteži njegovo delo, hkrati pa učitelj pogosto niti ne ve, na koga se lahko ob pripravi na delo obrne. Gradiv in izobraževanj na temo otrok s posameznimi primanjkljaji je sicer kar nekaj, vendar so navadno navodila/priporočila zelo splošna. Otroci so si med seboj zelo različni, hkrati pa obstajajo tudi specifikke pri posameznih predmetih, kar pomeni, da otrok ne potrebuje/nima enakih prilagoditev pri slovenščini in na primer pri matematiki. Dobrodošla bi bila izobraževanja za posamezne učne predmete, s katerimi bi vsekakor olajšali delo učitelja, kar pa bi imelo prav tako zelo pozitiven odnos na učence.

5 Zaključek

Prispevek predstavlja učence z motnjo ADHD pri pouku slovenščine ter primere dobrih in slabih praks pri delu z njimi. Ob delu z učenci z motnjo ADHD sem ugotovila, da imajo ti težave predvsem pri branju in razumevanju umetnostnih in neumetnostnih besedil ter reševanju nalog, ki sledijo prebranemu. Pouk književnosti in jezika je zasnovan tako, da učenci najprej preberejo izhodiščno besedilo, na podlagi katerega nato rešujejo naloge. Besedila so za učence z motnjo ADHD pogosto predolga, od njih zahtevajo veliko zbranosti,

ki pa je ti učenci nimajo. V tem primeru je smiselno daljša besedila razdeliti na krajše odlomke ter ob prebranem sproti vsebinsko analizirati besedilo. Poleg tega učenčeve pozornost zmotijo tudi besede, ki so jim tuje, zato je nujno vnaprej razložiti manj znane besede, za katere učitelj meni, da bodo učencem pri razumevanju povzročale težave. Težave učencem z motnjo povzročajo tudi tipi nalog, ki jih najdemo v berilih in (samostojnih) delovnih zvezkih, saj so navodila pogosto prenasičena, od učencev zahtevajo zapis več podatkov, kar predvsem pri učencih, ki imajo motnjo pozornosti, povzročajo težave. Pri takih nalogah navadno pozabijo odgovoriti na vsa zahtevana vprašanja, čeprav odgovore poznajo. V takšnih primerih je bolje, da se naloge prestrukturirajo, odgovori se lahko zapisujejo v tabele, primernejše so naloge z obkroževanjem, povezovanjem, izbiranjem. Poleg specifičnih prilagoditev pri pouku je pomembno, da učenci dobijo podporo s strani učiteljev, da so v razredu sprejeti ter da jim šola nudi prilagoditve, ki jih glede na svojo motnjo potrebujejo.

Dobro bi bilo, da bi se v prihodnosti več govorilo o motnji ADHD pri pouku, da bi se učitelji več izobraževali o delu s specifičnimi učenci, saj se zdi, da so ti v razredu še vedno pogosto spregledani, ignorirani, hkrati pa za učitelje pomenijo velik izziv, ki pa ga ti vidijo kot oviro, zato je njihovo obnašanje do učencev z motnjo ADHD ali drugimi motnjami in primanjkljaji neustrezno.

6 Literatura

Golob, B. idr. (2016). *Kdo se skriva v ogledalu? Berilo 6: za šesti razred osnovne šole*.

Kesič Dimić, K. (2008). *ADHD – ali deklice hitijo drugače?: spregledanost deklic z motnjo ADHD*. Ljubljana: Bravo, društvo za pomoč otrokom in mladostnikom s specifičnimi učnimi težavami.

Rotvejn Pajič, L. (2011). *Hiperaktiven, nemiren ali samo živahen otrok?* Ljubljana: Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše.

Strong, J. in Flanagan, M. O. (2011). *Motnja pozornosti in hiperaktivnost za telebane: priročnik za vsakogar*. Ljubljana: Pasadena: Društvo za pomoč osebam z depresijo in anksioznimi motnjami.

- Zupanič, K. (2021). *Bojevniki luči: didaktični priročnik za lajšanje simptomov sindroma ADHD, za otroke, mladino, starše in učitelje*. Miklavž na Dravskem polju: PRI Sonce.
- Žagar, D. (2012). *Drugačni učenci*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Žunko Vogrinc, S. idr. (2018). *Učinkovito soustvarjanje učnega procesa z učenci s težavami na področju pozornosti s hiperaktivnostjo: priročnik za učitelje*. Maribor: OŠ Gustava Šiliha.